

EPISTOLA CLV¹

AUGUSTINUS episcopus famulus Christi familiæque ejus, dilecto filio MACEDONIO in Domino salutem.

Augustinus Macedonio docens vitam beatam et virtutem veram non esse nisi a Deo.

I. QUAMVIS sapientiam, quam mihi tribuis, in me non agnoscam; tantæ tamen erga me benevolentiae tuæ tamque sinceræ gratias ago debeoque plurimas, et meorum studiorum labores tali ac tanto viro placuisse delector. Multo vero amplius, quod animum tuum charitate æternitatis et veritatis, atque ipsius charitatis affectum divinæ illi coelestique reipublicæ, cujus regnator est Christus, et in qua sola semper beateque vivendum est, si recte hinc pieque vivatur, agnosco inhiantem, video propinquantem, ejusque potiundæ amplector ardentem. Inde quippe manat etiam vera amicitia, non pensanda temporalibus commodis, sed gratuito amore putanda. Nemo enim potest veraciter amicus esse hominis, nisi fuerit ipsius primitus veritatis: quod si gratis non fiat, nullo fieri pacto potest.

II. De qua re etiam philosophi multa dixerunt; sed apud eos vera pietas, id est verax veri Dei cultus, unde omnia recte vivendi duci oportet officia, non invenitur: non ob aliud, quantum intelligo, nisi quia beatam vitam ipsi sibi quodammodo fabricare voluerunt, potiusque patrandam quam impetrandam putaverunt; cum ejus

¹ Alias LII. quæ autem 155 erat, nunc 258. — Scripta post superiorem.

dator non sit nisi Deus. Neque enim facit beatum hominem, nisi qui fecit hominem. Nam qui tanta creaturæ suæ bona bonis malisque largitur, ut sint, ut homines sint, ut vigentes sensibus, valentes viribus, affluentibus opibus sint; se ipsum bonis dabit ut beati sint, quia ejus etiam hoc munus est ut boni sint. Illi vero qui in hac ærumnosa vita, in his moribundis membris, sub hac sarcina corruptibilis carnis, auctores suæ beatæ vitæ et quasi conditores esse voluerunt, velut propriis eam virtutibus appetentes, jamque retinentes, non ab illo fonte virtutum petentes atque sperantes, Deum superbiæ suæ resistantem sentire minime potuerunt. Unde in errorem absurdissimum lapsi sunt¹, ut cum asseverant etiam in Phalaridis tauro beatum esse sapientem, cogantur fateri vitam beatam aliquando esse fugiendam. Exaggeratis enim malis corporis cedunt, atque in eorum molestiis gravissimis abscedendum ex hac vita esse decernunt. Ubi nolo dicere quantum sit nefas, se ipsum hominem occidere insontem, cum omnino non debeat vel nocentem²: unde in primo libro trium illorum, quos benignissime et studiosissime perlegisti, multa jam diximus. Sed certe consideretur, nec superbe sed sobrie judicetur, quomodo vita beata sit, qua non sapiens retenta fruitur, sed illatis sibi manibus carere compellitur.

III. Est apud Ciceronem in extrema, ut scis, parte quinti Tusculanarum libri locus, propter quod dico, animadvertendus. Cum enim de cæcitate corporis ageret, atque affirmaret etiam cæcum beatum esse posse sapientem, multa dixit quæ per aures percipiendo gauderet. Itemque si surdus esset, ea quibus oblectaretur ad oculos transtulit. Si autem utroque sensu orbaretur, et cæcus surdusque fieret, non est ausus hinc ferre sententiam,
¹ Cicer. Tuscul. 5. — ² Lib. 1. de Civit. Dei, cap. 17 et seqq.

eumque beatum dicere. Sed addidit etiam dolores gravissimos corporis, qui eum si non interemerint ipse se interimat, et ad portum non sentiendi hac liberatus virtute perveniat. Cedit igitur sapiens immanissimis cladibus atque succumbit, in tantum ut eis cogatur et in se ipsum homicidium perpetrare. Cui jam parcat ut illis careat malis, qui sibi ipse non parcat? Certe semper beatus est, certe beatam vitam in sua potestate constitutam, nulla vi potest ullius calamitatis amittere. Ecce in cæcitate et surditate et atrocissimis cruciatibus corporis, aut amisit beatam vitam; aut si et in istis afflictionibus adhuc beata est, fit per hujuscemodi doctissimorum hominum disputationes, ut si aliquando beata vita quam sapiens ferre non possit; vel, quod est absurdius, quam sapiens ferre non debeat, eamque fugiat, abrumpat, abjiciat, seseque ab ea ferro etiam seu veneno, vel alia voluntaria morte subducat; ut in portu non sentiendi vel nullus omnino sit, quod Epicurei, et si qui alii simili stultitia, putaverunt; vel ideo beatus, quoniam fuerit ab illa beata vita, tanquam ab aliqua peste liberatus. O nimium superba jactantia! Si beata vita est in cruciatibus corporis, cur non in ea manet sapiens ut fruatur? si autem misera est, quid, obsecro te, nisi typhus impedit ne fateatur, ne oret Deum, ne justo et misericordi supplicet, qui potens est et vitæ hujus mala vel avertere vel mitigare, vel ad ea toleranda fortitudine armare, vel ab eis omni modo liberare; et post hæc vere beatam vitam dare, quo nullum malum admittatur, et ubi summum bonum nunquam amittatur?

IV. Hoc piorum præmium est, cujus adipiscendi spe vitam istam temporalem atque mortalem non tam delectabiliter quam tolerabiliter ducimus, et mala ejus tunc bono consilio et divino munere fortiter ferimus, cum bo-

norum æternorum fideli Dei promissione et fideli nostra expectatione gaudemus. Ad hoc nos exhortatus apostolus Paulus ait. « Spe gaudentes, in tribulatione patientes¹. » Ostendit enim quare in tribulatione patientes, præmittendo, « Spe gaudentes. » Ad hanc spem exhortor per Jesum Christum Dominum nostrum. Hoc enim Deus ipse magister, latente majestate divinitatis, et carnis infirmitate apparente, non solum sermonis oraculo docuit, verumetiam suæ passionis et resurrectionis exemplo roboravit. In altera enim qualia tolerare, in altera qualia debeamus sperare monstravit. Cujus et illi gratiam mererentur, nisi elati inflatique superbia, inaniter conarentur istam vitam beatam ipsi sibi facere, quod solus Deus veraciter cultoribus suis, post hanc vitam se largiturum esse promisit. Sanior quippe est ejusdem Ciceronis illa sententia, ubi ait, « Nam hæc vita quidem mors est, » quam lamentari possem, si liberet². » Quomodo ergo si recte lamentatur, beata comprobatur, ac non potius quoniam recte lamentatur, misera esse convincitur? Quare assuesce, obsecro te, vir bone, beatus esse interim spe, ut sis etiam re, cum pietati perseverantissimæ retribuetur merces felicitatis æternæ.

V. Si prolixa Epistola onerosus sum, tute hoc intulisti tibi, qui me sapientem appellasti. Hinc enim ausus sum hæc ad te loqui, ut tibi sapientiam, non qualis mihi sit, ostentarem, sed qualis esse debeat ostenderem. Hæc est autem in præsentī sæculo verus veri Dei cultus, ut sit ejus in futuro sæculo certus atque integer fructus. Hic constantissima pietas, ibi sempiterna felicitas. Ex ista sapientia, quæ una vera est, si quid habeo, a Deo sumpsi, non a me præsumpsi; atque ab illo in me perfici fideliter spero, a quo inchoatum esse humiliter gaudeo; nec

¹ Rom. XII, 12. — ² Cic. in Tusc. quæst.

in eo quod adhuc non donavit incredulus, nec in eo quod jam donavit ingratus. Non enim meo vel ingenio vel merito, sed ejus dono sum, si quid laudabiliter sum. Nam quaedam acutissima et excellentissima ingenia tanto in majores errores ierunt, quanto praesidentius tanquam suis viribus cucurrerunt, nec suppliciter ac veraciter Deum, ut sibi viam ostenderet, petiverunt. Merita vero quorumlibet hominum quae sunt, quandoquidem ille, qui non cum mercede debita, sed cum gratuita gratia venit, omnes peccatores solus a peccatis liber atque liberator invenit.

VI. Si ergo nos virtus vera delectat, ei dicamus, quod in ejus sacris Litteris egimus; « Diligam te Domine vir-
» tus mea¹: » et si vere beati esse volumus (quod nolle non possumus) id quod in eisdem Litteris didicimus, fido corde teneamus, « Beatus vir cujus est nomen Do-
» mini spes ejus, et non respexit in vanitates et insanias
» mendaces². » Quanta est autem vanitas, quanta insan-
» nia, quantumque mendacium, hominem mortalem, æ-
rumnosam vitam mutabili et spiritu et carne ducentem,
tot peccatis oneratum, tot tentationibus subditum, tot
corruptionibus obnoxium, poenisque justissimis destina-
tum, in se ipso fidere ut beatus sit, quando ne illud
quidem, quod habet in naturae suae dignitate praecipuum,
id est, mentem atque rationem, potest vindicare ab er-
roribus, nisi Deus adsit lux mentium? Abjiciamus itaque,
obsecro te, falsorum philosophorum vanitates et insanias
mendaces: quia nec virtus nobis erit, nisi adsit ipse quo
juvemur; nec beatitudo, nisi adsit ipse quo fruamur et
totum mutabile atque corruptibile nostrum, quod per
se ipsum imbecillum et quaedam materies miseriarum
est, dono immortalitatis atque incorruptionis absorbeat.

¹ Psal. xviii, 2. — ² Psal. xxxix, 5.

VII. Quoniam vero te reipublicae scimus amatorem, non aliunde esse beatum hominem, aliunde civitatem, vide quam sit in illis sacris Litteris clarum. Nam quidam in eis sancto Spiritu plenus haec loquitur, orans, « Exime
» me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum
» est vanitatem, et dextera eorum dextera iniquitatis.
» Quorum filii velut novellae constabilitate in juventute
» sua. Filiae eorum compositae, et ornatae sicut similitudo
» templi. Cellaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc.
» Oves eorum foecundae, multiplicantes in exitibus suis;
» boves eorum crassae. Non est ruina maceriae, neque
» transitus, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixe-
» runt populum, cui haec sunt: beatus populus cujus
» Dominus Deus ipsius¹. »

VIII. Vides exaggeratione terrenae felicitatis beatum populum non dici, nisi a filiis alienis, id est, non pertinentibus ad regenerationem, qua efficimur filii Dei: a quorum manu iste se eximi precatur, ne ab eis in hanc opinionem atque in peccata impia pertrahatur. Loquendo quippe vanitatem, « Beatum dixerunt populum, cui haec
» sunt » quae supra commemoravit, quibus ea felicitas constat, quam solam dilectores hujus mundi inquirunt. Et ideo « Dextera eorum dextera iniquitatis, » quia haec praeposuerunt quae fuerant postponenda, sicut sinistrae praepositur² dextera. Si enim habentur, non in eis beata vita ponenda est; subdita esse debent non praedita; sequentia, non ducentia. Huic autem qui sic orabat, et a filiis alienis, « Qui beatum dixerunt populum cui haec
» sunt, » eximi discernique cupiebat, tanquam diceremus, Ipse quid sentis? Quem beatum populum dicis, non ait, Beatus populus, cujus est virtus animi ejus. Quod si dixisset, discrevisset quidem etiam istum populum ab

¹ Psal. cxliiii, 11. — ² Id est, praelata.

illo, qui beatam vitam in ista visibili et corporali felicitate constituit; sed nondum transcendisset omnes vanitates et insanias mendaces: « Maledictus enim omnis » (sicut alibi eadem litteræ docent) qui spem suam ponit in homine¹. » Ergo nec in se ipso quisquam debet, quia et ipse homo est. Proinde ut transiret omnium vanitatum et insaniarum mendacium limites, atque ibi beatam vitam poneret, ubi vere est; « Beatus, inquit, populus, cujus Dominus Deus ipsius. »

IX. Cernis igitur unde petendum sit, quod omnes docti indoctique desiderant, et multi errando ac superbiendo, unde petatur et ubi accipiatur ignorant. Utrique autem in quodam divino Psalmo simul reprehenduntur, et qui confidunt in virtute sua², et qui in abundantia divitiarum suarum gloriantur, id est, et philosophi ejus sæculi, et abhorrentes vel a tali philosophia, beatumque dicentes populum, cui suppetit terrena opulentia. Ac per hoc a Domino Deo nostro, a quo facti sumus, et virtutem petamus, qua hujus vitæ mala superemus, et beatam vitam, qua post istam vitam in ejus æternitate perfruamur, ut et in virtute et in præmio virtutis, sic Apostolus dicit, « Qui gloriatur, in Domino » gloriatur³. » Hoc nobis velimus, hoc civitati cujus cives sumus. Non enim aliunde beati civitas, aliunde homo; cum aliud civitas non sit, quam concors hominum multitudo.

X. Itaque si omnis prudentia tua, qua consulere cœnarum rebus humanis; si omnis fortitudo, qua nullius iniquitate adversante terrors; si omnis temperantia, qua in tanta labe nequissimæ consuetudinis hominum te a corruptionibus abstines; si omnis justitia, qua recte judicando sua cuique distribuis, id laborat, id nititur, ut

¹ Jerem. xvii, 5. — ² Psal. xlviii, 7. — ³ 2 Cor. x, 17.

hi, quibusvis ut bene sit, salvi sint corpore, et ab omni cujusquam improbitate tuti atque pacati, habeant filios sicut novellas constabilitas, filias ornatas sicut similitudinem templi, cellaria plena eructantia ex hoc in hoc, fœcundas oves, crassas boves, nec maceriarum ruina deformet prædium, nec litigantium clamor personet in plateis eorum; ita non erunt veræ virtutes tuæ, sicut nec istorum beatitudo. Hic enim ad verum dicendum illa mea verecundia, quam in tua Epistola benigno sermone laudasti, me impedire non debet. Si quælibet, inquam, administratio tua, illis quas commemoravi instructa virtutibus, hoc intentionis fine determinatur, ut homines secundum carnem nullas iniquas molestias patiantur; nec ad te existimas pertinere, quo istam quietem, quam præstare niteris, referant, id est, (ut verbis non ambiam) quomodo Deum verum, ubi est quietæ vitæ omnis fructus, colant, nihil tibi prodest ad vitam vere beatam tantus labor.

XI. Inverecundius hoc dicere videor, et oblitus quodammodo consuetudinem intercessionum mearum. Sed si nihil est verecundia, nisi quidam displicendi metus, ego in hac causa metuendo non vereor. Metuo enim ne primum Deo, deinde ipsi amicitiam, quam mecum inire dignatus es, jure displiceam, si minus liber in admonendo fuero, quod me admonere saluberrime existimo. Sim certe verecundior, cum tibi pro aliis intercedo: cum vero pro te ipso, tanto liberior quanto amicior; quia tanto amicior quanto fidelior: quanquam hæc ipsa non dicerem, nisi verecundius agerem. « Quæ si maxima est, ut ipse scripsisti, difficilium inter bonos efficacia; » adjuvet me pro te apud te, ut in illo te fruam, qui mihi hanc ad te januam fiduciamque præstitit: præsertim

quia id quod suggero, jam facile arbitror esse animo tuo tot divinis muneribus adminiculato et instructo.

XII. Si enim virtutes quas accepisti, a quo acceperis sentiens, eique gratias agens, eas ad ipsius cultum etiam in tuis istis sæcularibus honoribus conferas, tuæque potestati subditos homines ad eum colendum exemplo tuæ religiosæ vitæ, et ipso studio consulendi, seu fovendo seu terrendo erigas et adducas: nihilque aliud in eo, quod per te securius vivunt, velis, nisi ut hinc illum promereantur, apud quem beate vivent; et veræ illæ virtutes erunt, et illius opitulatione, cujus largitate donatæ sunt, ita crescent et perficientur, ut te ad vitam vere beatam, quæ non nisi æterna est, sine ulla dubitatione perducant: ubi jam nec prudenter discernantur a bonis mala, quæ non erunt; nec fortiter tolerantur adversa, quia non ibi erit nisi quod amemus, non etiam quod toleremus; nec temperanter libido frenetur, ubi nulla ejus incitamenta sentiemus; nec juste subveniatur ope indigentibus, ubi inopem atque indigum non habebimus. Una ibi virtus erit, et id ipsum erit virtus præmiumque virtutis, quod dicit in sanctis eloquiis homo qui hoc amat, « Mibi autem adhærere Deo bonum est ¹. » Hæc ibi erit plena et sempiterna sapientia, eademque veraciter vita jam beata. Perventio quippe est ad æternum ac summum bonum, cui adhærere in æternum est finis nostri boni. Dicatur hæc et Prudentia, quia prospectissime adhærebit bono quod non amittatur; et Fortitudo, quia firmissime adhærebit bono unde non avelatur: et Temperantia, quia castissime adhærebit bono, ubi non corrumpatur; et Justitia, quia rectissime adhærebit bono, cui merito subjiciatur.

XIII. Quanquam et in hac vita virtus non est, nisi

¹ Psal. LXXII, 28.

diligere quod diligendum est. Id eligere Prudentia est; nullis inde averti molestiis, Fortitudo est; nullis illecebris, Temperantia est; nulla superbia, Justitia est. Quid autem eligamus quod præcipue diligamus, nisi quo nihil melius invenimus? Hoc Deus est, cui si diligendo aliquid vel præponimus, vel æquamus, nos ipsos diligere nescimus. Tanto enim nobis melius est, quanto magis in illum imus, quo nihil melius est. Imus autem non ambulando, sed amando. Quem tanto habebimus præsentior, quanto eundem amorem, quo in eum tendimus, poterimus habere puriorem: nec enim locis corporalibus vel extenditur vel includitur. Ad eum ergo qui ubique præsens est et ubique totus, non pedibus ire licet, sed moribus. Mores enim nostri, non ex eo quod quisque novit, sed ex eo quod diligit, dijudicari solent. Nec faciunt bonos vel malos mores, nisi boni vel mali amores. Prævitare ergo nostra, a rectitudiue Dei longe sumus. Unde rectum amando corrigimur, ut recto recti adhærere possimus.

XIV. Ad illum ergo quanta opera possumus, etiam illi ut perveniant agamus, quos tanquam nosmetipsos diligimus, si nosmetipsos diligere illum diligendo jam novimus. Christus namque id est, Veritas, dicit, « In his duobus præceptis totam Legem Prophetasque pendere, ut diligamus Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, et diligamus proximos tanquam nosmetipsos ¹. » Proximus sane hoc loco non sanguinis propinquitate, sed rationis societate pensandus est, in qua socii sunt omnes homines. Nam si pecuniæ ratio socios facit, quanto magis ratio naturæ, non negotiandi, sed nascendi lege communis. Hinc et ille Comicus (sicut Luculentis ingeniis non defuit resplendentia veritatis) cum

¹ Matth. xxii, 40.

ab uno sene alteri seni dictum componeret : « Tantum-ne » ab re tua est otii tibi, aliena ut cures, ea quæ nihil ad » te attinent? » Responsum ab altero reddidit, « Homo » sum, humani nihil a me alienum puto¹. » Cui sententiæ ferunt etiam theatra tota, plena stultis indoctisque, applausisse. Ita quippe omnium affectum naturaliter attingit societas humanorum animorum, ut nullus ibi hominum nisi cujuslibet hominis proximum se esse sentiret.

XV. Cum ergo illa dilectione, quam divina lex imperat, debeat homo diligere Deum, et se ipsum, et proximum; non tamen ex hoc tria præcepta data sunt, nec dictum est in his tribus, « Sed in his duobus præceptis tota Lex pendet et Prophetæ, » id est, in dilectione Dei ex toto corde, ex tota anima, et ex tota mente, et proximi tanquam sui ipsius: videlicet ut intelligeretur nullam esse aliam dilectionem, qua quisque diligit se ipsum, nisi quod diligit Deum. Qui enim aliter se diligit, potius se odisse dicendus est. Fit quippe iniquus, privaturque luce justitiæ, cum a potiore ac præstantiore bono aversus, atque inde vel ad se ipsum conversus, ad inferiora et egena utique convertitur; fitque in ipso quod verissime scriptum est, « Qui autem amat » iniquitatem, odit animam suam². » Quia igitur nemo nisi Deum diligendo, diligit se ipsum; non opus erat ut dato de Dei dilectione præcepto, etiam se ipsum homo diligere juberetur, cum in eo diligit se ipsum, quod diligit Deum. Debet ergo et proximum diligere tanquam se ipsum, ut quem potuerit hominem vel beneficiæ consolatione, vel informatione doctrinæ, vel disciplinæ coercitione adducat ad colendum Deum; sciens in his duobus præceptis totam Legem Prophetasque pendere.

XVI. Hoc qui sobria discretionem eligit, prudens est :

¹ Terent. in Heautant. Act. 1. Scen. 1. — ² Psal. x, 6.

qui nulla hinc afflictione avertitur, fortis est: qui nulla alia delectatione, temperans est: qui nulla elatione justus est. His virtutibus divinitus impertitis, per gratiam mediatoris Dei cum Patre, et nobiscum hominis Jesu Christi, per quem post inimicitias iniquitatis reconciliamur Deo in Spiritu charitatis: his, inquam, virtutibus divinitus impertitis, et bona vita nunc agitur, et postea præmium ejus, quæ nisi æterna esse non potest, beata vita persolvitur. Hic enim sunt eadem virtutes in actu, ibi in effectu: hic in opere, ibi in mercede: hic in officio, ibi in fine. Itaque omnes boni et sancti, etiam in tormentis quibuslibet divino fulti adjutorio, spe illius finis beati vocantur, quo fine beati erunt. Nam si in eisdem tormentis, et atrocissimis doloribus semper essent cum quibuslibet virtutibus, eos esse miseros nulla sana ratio dubitaret.

XVII. Pietas igitur id est verus veri Dei cultus ad omnia prodest, et quæ molestias hujus vitæ avertat aut leniat, et quæ ad illam vitam salutemque perducatur: ubi nec aliquid jam mali patiamur, et bono summo sempiternoque perfruamur. Ad hanc te perfectius assequendam et perseverantissime retinendam exhortor ut me ipsum: cujus nisi jam particeps esses, tuosque istos honores temporales ei servire oportere judicares, non Donatistis hæreticis ad eos in unitatem Christi pacemque redigendos per Edictum diceres: « Pro vobis hoc agitur, pro vobis sacerdotibus incorruptæ fidei, pro vobis Imperator Augustus, » pro vobis nos quoque ejus iudices laboramus: » et alia multa, quæ in eodem edicto ita posuisti, ut te appareat in terreni judicis cingulo non parva ex parte cœlestem rempublicam cogitare. Quare si de veris virtutibus, et vere beata vita volui diutius loqui tecum, quæso ne onerosus deputer tuis occupationibus: imo vero me non esse

confido. quando tu adeo magnum animum et mirabiliter laudandum geris, ut nec illas curas deseras, et his libentius ac familiarius occuperis.

EPISTOLA CLVI¹.

Domino sancto jure ac merito venerabili, et per omnia colendo
AUGUSTINO episcopo, HILARIUS (17).

Hilarius Augustino, proponens illi quæstiones aliquot, de quibus cupit edoceri.

« SANCTITATIS tuæ gratia, quæ omnibus nota est parvitati meæ persuasit, ut vestris de Syracusano Ilipponem remeantibus, has ad laudandam mihi venerabilitatem tuam litteras erogarem, poscens summam Trinitatem, ut incolumis et vegetus Dei nostri favore hoc meum scriptum ad recensendum suscipias, Domine sancte jure ac merito venerabilis, et per omnia colende. Proinde rogo ut mei memor in sanctis orationibus tuis esse digneris, atque imperitiam nostram informare de eo quod quidam Christiani apud Syracusas exponunt, dicentes: Posse esse hominem sine peccato. Et mandata Dei facile custodire si velit. Infantem non baptizatum morte præventum non posse perire merito, quoniam sine peccato nascitur. Divitem manentem in divitiis suis, regnum Dei non posse ingredi, nisi omnia sua vendiderit: nec prodesse eadem posse, si forte ex ipsis divitiis fecerit mandata. Non debere jurare omnino. Et de Ecclesia, quæ sit de qua scriptum est, non habere rugam neque maculam², utrum

¹ Alias LXXXVIII. quæ autem 156 erat, nunc 131. — Scripta videtur aut 414. — ² Ephes. V, 27.

hæc sit in qua nunc congregamur, an illa quam speramus. Quidam autem putant Ecclesiam hanc esse, quæ nunc frequentatur populis, et sine peccato esse posse. De his omnibus rogo quantis valeo precibus sanctitatem tuam ut jubeas nos apertius instrui, quo noverimus, quatenus sentire debeamus. Dei nostri misericordia sanctitatem tuam incolumem conservet annis innumeris opto: Domine sancte jure ac merito venerabilis, et per omnia colende. »

EPISTOLA CLVII (18)¹.

AUGUSTINUS episcopus servus Christi et ejus Ecclesiæ,
dilectissimo filio HILARIO in Domino salutem.

Augustinus Hilario, respondens ad illius quæstiones.

I. Ex litteris tuis didici non solum incolumitatem tuam, sed etiam religiosum studium tuum circa verbum Dei, et piam curam pro salute tua, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. Unde gratias Deo agens non distuli rescripta persolvere.

II. Si ergo quæris utrum in hac vita quisquam ita justitiæ perfectione proficiat, ut hic sine ullo vivat omnino peccato: attende quid dixerit Joannes apostolus, quem Dominus inter discipulos suos præcipue diligebat: « Si » dixerimus, inquit, quia peccatum non habemus, nos » ipsos decipimus, et veritas in nobis non est². Si ergo illi, de quibus mihi scripsisti, se dicunt esse sine peccato;

¹ Alias LXXXV. quæ autem 157 erat, nunc 190. — Scripta post superiorem. — ² 1 Joan, 1, 8.